

Роль продуктивності праці в соціально-економічному розвитку України

Мантур-Чубата О.С.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри управління персоналом і економіки праці
Хмельницького національного університету

Саламаха Д.В.

студентка
Хмельницького національного університету

Стаття присвячена актуальним питанням визначення ролі продуктивності праці в соціально-економічному розвитку України. Визначено шляхи підвищення продуктивності праці українців. Систематизовано важелі впливу на соціально-економічне становище в країні. Проаналізовано підвищення продуктивності праці в Україні як ключового аспекту у стимулюванні трудових ресурсів.

Ключові слова: продуктивність, ефективність, продуктивність праці, трудові ресурси, шляхи підвищення продуктивності праці, робоча сила, стимулювання трудових ресурсів, соціально-економічний розвиток України.

Саламаха Д.В., Мантур-Чубата О.С. РОЛЬ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УКРАИНЫ

Статья посвящена актуальным вопросам определения роли производительности труда в социально-экономическом развитии Украины. Определены пути повышения производительности труда украинцев. Систематизированы рычаги влияния на социально-экономическое положение в стране. Проанализировано повышение производительности труда в Украине как ключевого аспекта в стимулировании трудовых ресурсов.

Ключевые слова: производительность, эффективность, производительность труда, трудовые ресурсы, пути повышения производительности труда, рабочая сила, стимулирование трудовых ресурсов, социально-экономическое развитие Украины.

Salamakha D.V., Mantur-Chubata O.S. THE ROLE OF PRODUCTIVITY IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article is devoted to the relevant issues of determining the role of productivity in the socio-economic development of Ukraine. The levers of influence and increase of social and economic situation in the country are analyzed and systematized. The specificity of raising labor productivity in Ukraine is presented as a key aspect in stimulating labor resources to increase the socio-economic situation in Ukraine.

Keywords: productivity, efficiency, labor productivity, labor resources, ways to increase labor productivity, labor, stimulating labor resources, socio-economic development of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основною проблемою економічної теорії і господарської практики є аналіз співвідношення результатів і витрат, що в загальному розумінні називається ефективністю. Витрати визначаються обсягом використаних економічних ресурсів. Як відомо, економічні ресурси поділяють на три групи, такі як робоча сила (трудова потенціал, людський капітал), компоненти природних ресурсів (земля та сировина), компоненти засобів виробництва (фізичний капітал). Результати характеризуються обсягами та вартістю виробленої та реалізованої продукції, показниками конкурентоспроможності, розмірами прибутку. Якщо у розрахунку ефективності результати визначаються обсягом продукції, то одержаний

показник називається продуктивністю. Розвиток економіки, підвищення національного добробуту залежить від подальшого підвищення продуктивності.

Одним із ключових питань подолання Україною нинішнього економічного колапсу є те, як саме країна сформує ставлення до власних трудових ресурсів. Зокрема, чи зможе зробити продуктивність праці пріоритетною в економічній політиці. Саме тому аналіз ролі продуктивності є важливим фактором у розвитку соціально-економічного аспекту зростання економіки України загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність – це ключова проблема економіки, а правильне розуміння цієї категорії, уміння точно її визначати і прорахову-

вати, знаходити нові резерви її підвищення – основне професійне призначення економістів [1, с. 355]. З огляду на це та на той факт, що питання підвищення ефективності та продуктивності праці тісно пов'язане з нагальною проблемою сьогодення – забезпеченням сталого економічного розвитку України, управлінню продуктивністю у сфері виробництва присвячено багато робіт вітчизняних учених, таких як П. Буряк, М. Григор'єва, О. Грیشнова, А. Калина, С. Калініна, Б. Карпінський, Н. Лук'янченко, Н. Єсінова та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні в Україні є певна низка проблем, як політичних, так і економічних, що наносить свій відбиток не лише на загальний клімат в країні, а й на продуктивність робочої сили. Тому, звичайно, постає проблема у висвітленні та наведенні реальних можливостей для їх вирішення. Невіршеною проблемою донесення до наших дієвих сил є усвідомлення того, що держава повинна зробити ставку на підвищення якості освіти, зростання зайнятості населення і продуктивності праці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є дослідження проблеми підвищення продуктивності праці в соціально-економічному розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці (МОП) розрізняють поняття «продуктивність» і «продуктивність праці». Продуктивність – це ефективність використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) під час виробництва різних товарів і надання послуг. Вона відбиває взаємозв'язок між кількістю і якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, які були витрачені на їх виробництво. Продуктивність дає змогу порівнювати виробництво на різних рівнях економічної системи (на рівні окремого індивіда, цеху, підприємства, організації, галузі й держави) з використаними ресурсами. Під час їх оцінки необхідно враховувати зростання вартості енергії, сировини, витрат, пов'язаних із безробіттям, тощо. Більш висока продуктивність означає збільшення обсягу продукції за тих самих витрат, при цьому необхідно враховувати потреби цієї чи іншої продукції на ринку, в суспільстві.

Продуктивність можна розглядати як загальний показник, що характеризує ефективність використання ресурсів для вироб-

ництва продукції. Проте сучасна економічна теорія стверджує, що точно визначити роль і частку витрат тих чи інших ресурсів, використаних на виробництво продукції, неможливо. Тому для визначення ефективності виробництва найчастіше використовують показник продуктивності праці, хоча це не означає, що тільки праця є джерелом продуктивності.

Продуктивність праці відбиває ступінь ефективності процесу праці. У її визначенні вихідною категорією є праця.

Продуктивність праці – це ефективність затрат конкретної праці, яка визначається кількістю продукції, виробленої за одиницю робочого часу, або кількістю часу, витраченого на одиницю продукції.

Тобто вона показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці. Зростання продуктивності праці означає збільшення кількості продукції, виробленої за одиницю часу, або економію робочого часу, витраченого на одиницю продукції [3, с. 147].

В умовах ринкової економіки важливими елементами є різноманітні ринки, які становлять її сутність, і від того, яким буде співвідношення між попитом та пропозицією на кожному з них, залежить загальна рівновага в державі, рівень вартісних та кількісних співвідношень.

Залежно від того, як складаються вартісні і кількісні співвідношення, можна судити про рівень розвитку суспільства, рівень сформованості ринкових відносин та самого ринку, розглядаючи його як сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, з допомогою яких проводиться купівля-продаж товарів і остаточне визначення їх суспільної цінності.

Ринок є економічним процесом, який через попит і пропозицію приводить до встановлення ціни, а ринкова система – це система ринків, що функціонують як у межах держави, так і між країнами, яка пов'язує між собою товаровиробників та покупців. Ця система охоплює чотири сфери економічної діяльності: виробництво; розподіл; обмін; споживання. Ринкова система кожної країни має свої специфічні ознаки і особливості, що відрізняє її від інших і дає право говорити про специфічну модель ринкової системи, характерну тільки для цієї країни, тому й існує твердження, що скільки країн, стільки і моделей ринку, але найбільш чітко визначеними в межах ринкової системи є японська, американська та шведська моделі.

Сучасна ринкова система базується на взаємодії приватного та державного сек-

торів економіки, а кінцевою метою розвитку кожної держави (економічної системи) є задоволення потреб суспільства. З цією метою пов'язані всі сфери економічної діяльності. Головним економічним завданням є вибір найефективнішого варіанту розподілу факторів виробництва для розв'язання проблеми обмеженості можливостей, яка зумовлюється безобмежувальними потребами суспільства та обмеженістю ресурсів. У таких умовах важливу роль відіграє продуктивність, яка дає змогу за стабільної ринкової економіки досягти оптимальної кількості виробленої продукції і реалізувати її. Основними шляхами для цього є:

- економічна ефективність суспільного виробництва;
- стабільний рівень цін на життєво важливі товари та послуги;
- економічна забезпеченість громадян (соціальна захищеність);
- повна зайнятість (низький рівень безробіття);
- справедливий розподіл витрат;
- економічна свобода виробників;
- реальний торговельний баланс;
- економічне зростання (підвищення рівня життя та його якості).

Останнє досягається за збільшення обсягу ВВП або реального доходу на душу населення, а також реального прирощення обсягу національного продукту в результаті збільшення кількості використовуваних факторів виробництва або покращення техніки та технології.

Варто пам'ятати, що основою економічного прогресу суспільства є підвищення ефективності виробництва. Процес формування і задоволення попиту та пропозиції є основним у ринковій системі. І залежно від того, як формується і задовольняється попит на робочу силу – найрухоміший фактор економічної системи, залежить ефективність всієї системи господарювання. Процес формування і задоволення попиту на робочу силу як в окремо взятій галузі економіки, так і економіці країни загалом схематичний.

Фактори «попит» і «пропозиція» мають великий вплив на продуктивність праці, яка відбиває ефективність конкретної праці і вимірюється споживчою вартістю товарів і послуг у вартісному виразі, вироблених (створених) в одиницю часу, або розміром часу, витраченого на одиницю продукту праці. Рівень продуктивності праці безпосередньо залежить від:

- а) організації виробництва, праці та управління;
- б) техніко-технологічного рівня виробництва;
- в) рівня підготовки кадрів, їх кваліфікації, якості трудових ресурсів;
- г) умов праці;
- д) рівня вирішення соціальних проблем у суспільстві (рівень і якість життя);
- ж) рівня загальної і трудової та корпоративної культури працівників [2, с. 40–41].

Щодо конкретики сучасного стану продуктивності праці, то в Україні у 2015 році продуктивність праці (у фактичних цінах) одного зайнятого в Україні становила 120,4 тис. гривень. Якщо порівняти з попереднім роком, то спостерігалось падіння продуктивності праці на одного зайнятого у 2015 році на 1%, водночас кількість зайнятого населення віком 15–70 років скоротилася на 9%. Як наслідок, у 2015 році падіння реального ВВП проти 2014 року становило 9,9% [2]. Водночас у Міністерстві фінансів зазначили, що продуктивність капіталу в Україні у 2015 році скоротилася на 6,6% [5].

Розглянемо ключові проблеми соціально-трудова відносин в Україні та можливі шляхи їх вирішення (таблиця 1).

Висновки. Значення продуктивності праці визначається тим, що її зростання є неодмінною умовою розвитку виробництва, який становить економічну основу розвитку суспільства незалежно від системи господарювання, що у ньому існує. Продуктивність відіграє важливу роль у ринковій економіці, дає змогу за стабільної ринкової економіки досягти оптимальної кількості виробленої продукції і реалізувати її. Підвищення продуктивності є вираженням загального економічного закону, економічною необхідністю розвитку суспільства і має такі цілі: стратегічну – підвищення життєвого рівня населення (за рахунок зростання продуктивності в країнах, що переходили до ринкової економіки, досягалось від 40 до 90% життєвого рівня); найближчу – підвищення ефективності діяльності галузей і підприємств, а також реальне зростання особистих доходів працівників. Також варто додати, що серед інших невідкладних заходів не менш важливим є зробити ставку на підвищення якості освіти, зростання зайнятості населення і продуктивності праці. Для цього потрібно зробити перераховані вище шість кроків, для реалізації яких в Україні достатньо внутрішнього потенціалу. Головне – політична воля й відповідні рішення. Суспільство, зі свого

Таблиця 1

Проблеми соціально-трудова відносин та шляхи підвищення продуктивності в Україні

№ п/п	Проблеми соціально-трудова відносин	Рішення
1.	Високий рівень тіньової зайнятості (до 40%)	Створити прозору систему стимулювання всіх форм зайнятості; впровадити преференції під час створення нових робочих місць; заохочувати самозайнятість населення і ведення бізнес-діяльності; мінімізувати податки на заробітну плату і фонд оплати праці.
2.	Відсутність реальної (повної й достовірної) статистики зайнятості та зарплат	Виконання Україною Конвенції про статистику праці № 160, Рекомендацій про трудові правовідносини № 198, Конвенції про політику в галузі зайнятості № 122, які Україна ратифікувала. Це дасть змогу проводити аналіз і складати прогнози, дані яких увійдуть у міжнародну трудову статистику. Що, зі свого боку, дасть змогу побачити місце України порівняно з іншими країнами й надалі скоригувати співвідношення оплати праці працівників різних професій, професійних груп і секторів економіки, здійснити диференціацію складності праці, сформулювати політику оплати праці в країні.
3.	Відсутність обов'язкових навчальних і професійних стандартів відповідно до міжнародних норм	Подолати розрив можна, зробивши наголос на два основні чинники: якість освіти і якість праці. Опрацювання та ухвалення нових обов'язкових навчальних стандартів відповідно до міжнародних стандартів простимулює підвищення якості освіти.
4.	Відсутність центру продуктивності праці	Створення Центру продуктивності праці в Україні сформує базу для моніторингу та аналізу продуктивності праці. Наявність порівняльних даних про продуктивність праці у галузях могла б стати орієнтиром для структурного реформування економіки країни включно з розвитком нових галузей.
5.	Відсутність реального соціального діалогу у країні	Створити умови й механізми для виконання закону «Про соціальний діалог в Україні». Зокрема, розвивати інституції соціально-трудова відносин – професійні асоціації, спілки та співтовариства. Завдяки цьому стане можливим впровадження етики нових трудових відносин, підвищення цінності праці.
6.	Відсутність стратегії соціально-трудова відносин	Розроблення та впровадження стратегії соціально-трудова відносин із залученням експертів і громадськості. Вона має стати складовою частиною Стратегії розвитку країни з урахуванням тенденцій розвитку глобального ринку праці. Соціально-трудова відносини мають стати одним із ключових національних пріоритетів розвитку країни.

Джерело: систематизовано автором на основі [2, 5]

боку, не тільки має вимагати від політиків дій, але й саме може багато чого досягти. Представники працедавців, професійні асоціації та спілки, профспілки, експертна спільнота

можуть і повинні стати активними реалізаторами необхідних змін, втягуючи в соціальний діалог активних членів суспільства, заохочуючи їх до взаємодії і співпраці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
2. Жарко І. Ефективність труда в условиях перехода к рыночной экономике / Бизнес-Информ. – 1998. – № 15. – С. 40–41.
3. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. – Львів: «Новий світ-2000», 2008. – 248 с.
4. Офіційний сайт державної служби статистики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2017р.)
5. Офіційний сайт Урядового порталу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2017 р.)